

"Ədalət" in vaxtı: Məhəmməd Rza Çalqın ilə

"Poeziyanın qiymətini zaman özü verir"

"Ədəbiyyatı zaman tənzimləyir. Zaman dəyişdikcə poetik üslubiyyət də dəyişir", - bu fikirləri güneyli həmsöhbətim deyir. O taylı-bu taylı Azərbaycan poeziyası zamanın süzgəcindən keçib, müxtəlif üslubiyyətlərdə səslənə də zənginliyini, böyüklüyünü heç vaxt itirmədi. İstər Güney, istərsə də Quzey poeziyası millətin ruhunu, düşüncəsini özündə əks etdirib müxtəlif zamanlardan boyladı. Bəs zamanımızda poeziyamız hansı məqamdadır? Şeirimizin bugünkü durumuna Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmış gənc şairlərindən olan Məhəmməd Rza Cəfəri ilə göz gəzdirdik.

Çalqın təxəllüsü ilə yazıb-yaradan Məhəmməd Rza Cəfəri 1976-cı ilin mart ayının 21-də Təbrizdə doğulub. Təbriz Universitetində Riyaziyyat və Kibernetika fakültəsində təhsil alıb. Hazırda Təbrizdə yaşayıb-yaradan şair 13 yaşından "qələm sarılıb". 25 yaşından sərbəst və modern üslubda yazır. Bundan başqa, təsviri sənətlə də məşğul olur.

Qeyd edək ki, bu günlərdə Bakıda keçirilmiş V Şairlər Gününə qatılan Çalqının çıxışları və şeirləri böyük maraqla qarşılandı. Müsfiq Mükafatına layiq görülən şair həmçinin, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvlüyünə qəbul edildi.

... Və Məhəmməd Çalqınla zamandan ədəbiyyata baxış:

- O tayda zaman necə axır? Güneyin insanı zamanla necə ayaqlaşır?

- Zaman məkana baxmadan öz işindədir. İnsanlar da zamanın axarında yaşamına, fəaliyyətinə davam edirlər, buna məcburdurlar, çünki zaman kimisə gözləmir. Bu çağa ayaq uydurmağa çalışırlar, bacarırlar, müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərirlər...

- Zaman sizin ədəbi fəaliyyətinizdə nə kimi təsir göstərdi?

- Şeir yazmağa əvvəlcə əruz və heca vəznlərində başlamışam. 14 il bundan öncəyə qədər əsasən qəzəl, qoşma, gəraylı yazardım. Bunlar arasında çox uğurlu şeirlərim olub. Bu gün İranda gənc şairlər mənim ənənəvi 4-lüklərdə yazdığım şeirləri izləyirlər, yəni o üslubda davam edirlər. Amma daha sonra zamanın tələbinə uyğun olaraq modern üslubda yazmağa başlamışam, düşünürəm ki, müvəffəq olmuşam. Bu da var ki, İranda bir şair olaraq yaxşı tanınsam da, orada kitab çap etdirməmişəm.

- Səbəb?

- Özüm istəməmişəm. Mənim ilk şeirlər kitabım Bakıda çıxacaq və bu, mənim üçün çox önəmlidir. Düzdür, İranda jurnal və qəzetlərdə, saytlarda müxtəlif şeirlərim dərc olunub. Bundan başqa dərnək və məclislərdə haqqımda danışılır və tez-tez mənə müraciət olunur.

- Hansı dildə yazırsınız?

- Mən bütün şeirlərimi doğma türkcədə yazmışam. Farsca şeirlərim yoxdur, yazmaq istəməmişəm, mənə öz dilimdə yazmaq daha xoş gəlib. Bununla belə düşünürəm ki, əsas əsərin özüdür. Əgər o maraqlıdırsa, onun hansı dildə yazılmasının önəmi yoxdur.

- Məhz Azərbaycan türkcəsində yazdığınıza görə hər hansı problemlər, deyək ki, təzyiqlər olurmu? Ümumiyyətlə, fars oxucusu Azərbaycan ədəbiyyatına, şairinə necə münasibət göstərir?

- Şəxsən mənimçün problemlər olmayıb. Mən dövlətçilik əleyhinə çıxmamışam. Dəfələrlə dövlət tədbirlərində çıxışlarım olub. Və fars mətbuatına hər hansı əsər də verməmişəm ki, görüm mənə təzyiqlər olacaq, ya yox?

"Dünya müstəvisində tanınmaq istəyən şair əvvəlcə tam yetişməlidir"

- Bəs elə isə sizin indiyədək qarşınızı nə alıb ki, orada kitab çıxartmaq istəməmişiniz?

- Mən ədəbiyyata çox ciddi yanaşırım. Zənnimcə, özünü dünya müstəvisində tanımaq istəyən şair, geniş oxucu kütləsi əldə etmək istəyən ədəb əvvəlcə tam yetişməlidir. Yəni əli qələm tutub bir yığın şeir yazdıqdan sonra tez kitab çıxartmağa tələsməməlidir. Müəyyən səviyyəyə çatana qədər gözləməlidir. Öncə bu yolda o, təcrübə toplamalı, püxtələşməli və özünü tamamilə hazır hiss etdikdən sonra kitab nəşr etməlidir. Mən İranda tanınmış şairəm, bir qələm adamı olaraq sevilirəm. Buna rəğmən, indiyədək tələsməmişəm, özümü hazırlamışam. Məhz bu gün üçün özümü hazır hesab edirəm. Mənə görə, artıq deyilən sözümdə dərc edəcək qədər yetişmişəm. Artıq poeziyada öz üslubum, yolum var. Bu üslubum gələcəkdə Azərbaycan ədəbiyyatına necə xidmət edəcək, dəsti-xəttim gələcək nəsillərə nə kimi iz qoyacaq, töhfələr verəcək, bunu zaman göstərir. Amma mən özümə, qələmimə inanır və güvənirəm.

- Bəs Bakıda necə, sizin əsərləriniz dərc olunub? Bu tayın nəşrləri sizi nə dərəcədə tanıyırlar?

- Məni bu taya tanıtdıran, hətta deyərdim kəşf edən gözəl şairimiz Fərqanə Mehdiyeva olub. Ondan sonra şair-tərcüməçi və bu gün mənim əziz dostum Səlim Babulaoğlu yaradıcılığımı işıqlandırır, "Kitabçı" jurnalında yer verib. Şimali Azərbaycan oxucusuna məni tanıdan bu iki şəxs olub. Və bu gün, məhz onların sayəsində doğma Azərbaycanımızda məni hörmətlə qarşılayırlar, şeirlərimin, kitabımın çıxması üçün müraciət edirlər. Danışqların nəticəsi olaraq yaxın gələcəkdə bir və ya iki məcmuəmin neşri nəzərdə tutulur.

- Şimali Azərbaycan şairləri demişkən,

vaxtilə böyük şairlərimiz Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm, yazıçılardan Mirzə İbrahimov, Məmməd Səid Ordubadi Güney Azərbaycan ədəbləri ilə sıx əməkdaşlıq edirdilər. Cənub dərdimiz, oradakı problemləri öz əsərlərində işıqlandırurdular. Bəs bu gün hər iki Azərbaycan şairləri arasında münasibət, əməkdaşlıq necədir?

- Onu deyim ki, biz - yeni İran ərazisində yerləşən azərbaycanlıların öz doğma dillərində akademik təhsil almıdığı üçün Azərbaycan dilini yüksək səviyyədə, təkə danışmaq deyil, bədii-ədəbi dil olaraq bu taydakı ədəblərimizdən, onların kitablarından öyrənirik. Bu danılmaz faktır. Əgər onları oxumasaydıq, bizim öz türkcəmizdə bilgilərimiz akademik səviyyədə ola bilməzdi. Eləcə də ədəbi janrların bir çoxunu, milli üslubiyyəti burdakı şairlərimizdən öyrənmişik. Xüsusən də heca vəznində yazılan şeirlər cənub ədəbiyyatından qat-qat güclüdür. İran azərbaycanlıları doğma şeiri ustad Şəhriyar, Həbib Sahir, Əlirza Oqtay, Səhər Ərdəbili və başqaları ilə tanımaqla, Bəxtiyar Vahabzadə, Rəsul Rza, Fikrət Qoca, Ramiz Rövşənə sevilir. Sevdiiyimiz, döənə-döənə oxuduğumuz, fəxr etdiyimiz Quzey Azərbaycan şairləri çoxdur, sadəcə, bir qisminin adını çəkdim. Hətta cəsaretlə deyərdim ki, şairlərimizi burdakı azərbaycanlılardan daha yaxşı tanıyır və sevirik, daha çox oxuyuruq. Biz bir üreyik, iki bədəndə çırpınıraq, bir sözlük iki dodaqda səslənirik. Bu gün də müasir şairlərimizlə əlaqələrimiz var, yaxşı, hətta dost münasibətlərdəyik.

"Müasir şair mədhyyədən çıxıb sərbəstliyə can atır"

- Bugünkü poeziyamız - Quzey Azərbaycan ədəbi mühiti haqqında nə deyə bilərsiniz?

- Azərbaycanda dediyim kimi heca vəznində yazılmış şeirlər, xüsusən yuxarıda adlarını çəkdiyim şairlərdə çox güclü olub, amma heca vəznə ötən əsrdə qəbul edilən və sevilən idi. Bu gün dünya sərbəst vəznə üstünlük verir. Müasir poeziyanın vəznə budur. Amma təəssüf ki, burda modern ədəbiyyata tam çatmağı görə bilmədim. Bu yola başlanılıb, dünyanın anladığı sərbəst vəznə son zamanlar üstünlük verilir. Müasir Azərbaycan poeziyasında görülsə çox iş var. Bəli, heca vəznə bizə doğmadır, qanıma za hopub. Lakin qəbul etməliyik ki, bu gün, dünyanın şeiri sərbəst vəznədədir. Zamanın poeziya üçün tələbi budur. Bir milləti ən çox onun ədəbiyyatı ilə tanıyırlar. Ədəbiyyat millətinin kimliyidir. Bir millətin güclü ədəbiyyatı həm də onun güclü siyasəti və iqtisadiyyatı deməkdir. Bu gün müasir ədəbiyyatın ən əsas göstəricisi onun qəlibdən, diktədən çıxıb sərbəstləşməsidir. Müasir şeir özü formadan, mədhyyədən çıxıb sərbəstliyə can atır. Bizim keçmişdə çox zəngin ədəbiyyatımız olub, indi də güclü ədəblərimiz var. Amma bu gün o qələm adamlarımız dar çərçivədən çıxıb sərbəst

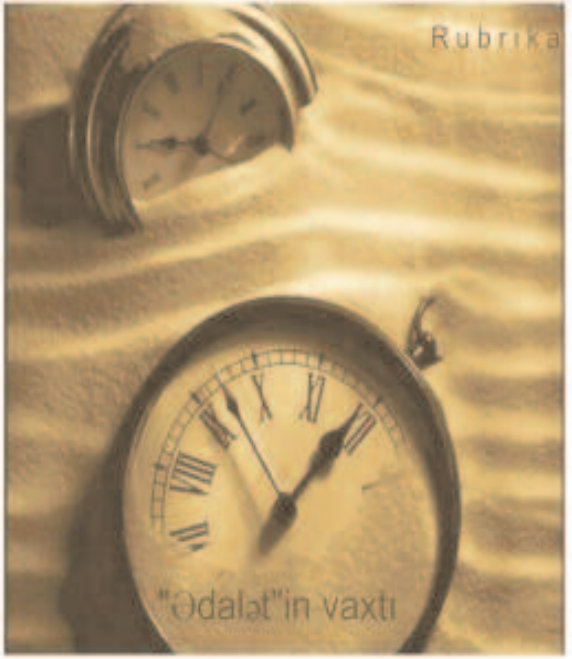
ləri aşmaq üçün dünyanın anladığı və qəbul etdiyi janra müraciət etməlidir.

- Bəs bu, bizim indiyə kimi qəbul etdiyimiz heca və əruz vəznini kölgədə qoymazmı?

- Biz klassiklərimizi, öncəki ədəbiyyatımızı danmırıq. Qeyd etdiyiniz şeir forması onsuz da bizimdir, bütövlükdə şərq ədəbiyyatındadır. Biz milliliyimizi qoruyaraq dünyanı da nəzərə almırıq.

- Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatında modernləşmə nə həddədir?

- Orada vəziyyət nisbətən qənaətbəxşdir. Bu gün cənub ədəbiyyatında modernləşmə aşkar görünür, şairlərimiz sərbəst vəznədə maraqlı əsərlər ortaya qoyurlar. Təbii ki, bu yöndə püx-

ələşmə davam edir, yeni şairlərimiz yetişir.

- Amma o da danılmazdır ki, bu gün güneyli-quzeyli Azərbaycan poeziyası əvvəlki böyük təmsilçilərlə, adlarla dünyaya səs salma bilmir...

- Bunun səbəbi ondadır ki, müasir ədəbiyyatda qarışıqlıq var. Daha çox təqlid olunur. Sərbəst şeiri çoxları hələ anlamır: düşünürlər ki, biri qısa, digəri uzun cümlələr bir-birinin ardınca düzəklə sərbəst şeir alınacaq. Və ya söz oyunu ilə diqqət cəlb etmək istəyirlər. Məsələn "mən xiyabanda gedirəm" cümləsini "xiyaban məni gedir" deməklə yeni ifadə yaratdıqlarını zənn edirlər. Amma modernlik sözün formasında, oyununda deyil, onun düşüncəsində, məğzindədir. Əvvəlcə gerek şairin öz düşüncəsi modern olsun. Biz qərb ədəbiyyatından modernliyi yamsılayırıq, hələ özümüz ola bilmirik. Bizim güclü keçmişimiz, gözəl poeziyamız var, onların əsasında sərbəst şeiri yara-da bilərik. Belə olmayanda, qərb də bizi qəbul etməz. Gəlin özümüzü aldatmayaq. Sərbəst vəzn qərb ədəbiyyatında artıq oturmuş, özünə yer edib. Onları təqlid etməklə dünyaya nümayiş olunmaq yerinə özümüzü güclü vəziyyətə qoya bilərik. Qərb bizim modernliyimizi o zaman istəyəcək ki, orada bizim şərqiliyimiz, türklüyümüz itməsin, o təqdim olunan əsərlərdə bizə aid motivlər olsun.

- Bəlkə sərbəst vəzn poeziyaya sonradan gəlib deyə, hələ təqlidlə məşğuluq. Bütün böyük rəssamlar öz tərzlərini tapana qədər başqalarını yamsılayıb, hətta şəkillərinin üzünü köçürüblər. Ola bilsin ki, müasir şairlər də hələ bu yolu keçirlər...

- Əslində sərbəst vəzn bizə sonradan gəlməyib! Əksinə bizdən qərbə gedib... Dədə Qorqud boylarındakı nəzmiyyəyə baxaq. Yeri gəlmişkən, şeirlə nəzmi qarışdırmaq olmaz. Həmin boylar məhz sərbəst ölçüdə nəzmə çəkilib. Bu gün dünya şeirindəki söz oyunu onlardan önce elə bizim aşiq şeirlərimizdə olub. Hər millətin özünə xas bədiiyi var. Şair təqliddən qaçmalıdır, özünəxaslıq poeziyada çox vacib amildir.

- Bu da danılmazdır ki, bizim dünyaya səs salan dahilərimiz - Nizami, Füzuli, Sabir, Şəhriyar və başqaları dünyaya çıxacaqlarını düşünüb yazmayıblar. Öz üslublarında, qəzəlinde, məsnəvisində xalq üçün yaradıblar. Amma bununla belə qərb onları məmnuniyyətlə qəbul edir...

- Burda zaman faktorunu unutmaq olmaz. Dövrənə nəyi tələb edir, o da vacibdir axı! Ədəbiyyatı zaman tənzimləyir. O vaxt dünya şərqə baxırdı, şərqdən öyrənirdi. Təkə ədəbiyyatını deyil, elmini, icadını da şərqdən götürürdü. Bu gün isə əksinə, biz qərbə baxırıq, onlardan öyrənirik. Bunu etiraf etməliyik, rollar dəyişib... Üstəlik əruz da türk ədəbiyyatının bəhəri deyil. Bu bizə ərəblərdən keçib. İslam dinini qəbul etməyimizlə, ərəblərin ədəbiyyatını da qəbul etmişik, özümüzə daşımışıq. O zaman əruz vəznə hökmranlıq edirdi, bu zamanda da sərbəst vəzn. Düzdü ərəblərdə poeziya həmişə

güclü olub: klassik ədəbiyyatda da, müasir ədəbiyyatda da belədir. Farslarda son 50 ildə durğunluq müşahidə olunur. Modern poeziyada ən yaxşı göstərici Türkiyədədir, çox irəli gediblər. Azərbaycan isə, dediyim kimi, hələ öyrənir.

- Belə fikir var ki, təkə Azərbaycanda deyil, bütün dünya poeziyaya doyub. Artıq nəsrə üstünlük verilir...

- Mən belə deməzdim. Mən əksini düşünürəm. Bugünkü insanda 500 səhifəlik roman oxumağa vaxt yoxdur. Bu günün insanı daha sosial, daha məşğuldur. Bütün bunlardan özünə ayırdığı vaxtda irihəcmli əsərlər oxuya bilmir. Şeirə üstünlük verir, çünki şeir qısa, vaxt aparmır. Kiçik ölçüdə böyük mətləbdən xəbər verir. İnsanlar şeirdən doymayıb, şeir öz yolunu itirib, azıb, hara gedəcəyini kəsdirmədən yol ayrıcında qalıb. Öncə şeir öz yolunu tapmalıdır. Biz yazsa bilmirikse, oxucuda günah yoxdur. Həm də bizdə müasir poeziya dili formalaşmayıb, daha doğrusu, fərdiləşməyib. Şairin gerek özünün dili olsun. Amma bu gün bunu görmək mümkün deyil. Sanki bütün şairlər bir məktəbdən, kobud da səslənə, inkubator-dan çıxıblar. Hamısı bir-birini təkrarlayır.

"Şimalda sevginin özündən yazılır, cənubda isə fəlsəfəsindən"

- Cənublu bir şair müsahibəsində demişdi ki, şimalda şeiri çox sadə yazırlar. Dərin, fəlsəfi məna yoxdur. Şeir mənəsi üzündür... Həqiqətənmə kənardan baxanda belə görünür?

- Hardasa razılaşmaq olar. Amma bir şeyi də unutmaq olmaz ki, şimal ədəbiyyatında təbiət, gözəllik şeirlərinə maraq çoxdur. Sanki burdakıların genində, iliyində bu var. Təbiiyyətə, gözəllikə isə dərin məna axtarmağa dəyməz. Bu onsuz da üzündür. Amma o taydakılar gözəllikdən bu qədər yaza bilmirlər. Orada fəlsəfi, siyasi çalılara üstünlük verilir. Şimalda sevginin özündən yazılır, cənubda isə fəlsəfəsindən.

- Siz əsasən nədən yazırsınız?

- Şeirlərimdə daha çox etiraz mövzuları üstünlük təşkil edir. Qadağaları sevmirəm, azad ruhluşam. Ona görə azadlığı qandallayacaq tabulara qarşı çıxıram. Bundan başqa, lirik şeirlərin də çoxluq təşkil edir. Amma ən əsası, fərq-lənməyi sevirəm. Bir şairin 500 şeiri olsa, ondan 10-u tarixdə qalacaq. Amma bu o demək deyil ki, 490-ı lazımsızdır. Bu 490 şairin düşüncəsini, kimliyini, gətirdiyi yolu göstərəcək. Onun iller boyu təcrübəsini əyani nümayiş etdirəcək. Bəzi əsərlər olur ki, zamanında dəyərləndirilmir, anlaşılmır. Zaman keçdikcə o əsərin dəyəri, mahiyyəti ortaya çıxır. Düzdür, bütün zamanlarda keçərlilən, bütün nəsillərin qəbul etdiyi əsərlər də var. Poeziyanın qiymətini zaman özü verir:

Dərd düşünce
Sətir sətir oxuduğun kitablar
Dərd yeni qürurun vitrinlərə əl açması
Gözləri anamin şəvə muncuğuna bənzəyən qızın
Əzrayilla qoşulub qaçması,
Dərd yeni mən -
Qanadından yaranlanmış gövərçinəm
elə keçmə böyürmədən.
Dərd yeni sən
Göy məscidin həyatindəki dərdlərin suyu
çox şirindir, gülüm
Ooooy Təbrizim,
Dərdlərini görəndə ölürəm...

- Bu gün Azərbaycan ədəbiyyatında sizə yaxın olan, sizin üslubunuzda yazan şair varmı?

- Üslubuma yaxın olanı yoxdur. Nə bu tayda, nə də o tayda. Mən tam fərqliyəm. Demirəm tam müvəffəqəm, amma fərqliyəm. Bununla belə, burda sevdiyim, qəbul etdiyim şairlər çoxdur. Hətta mənəndə də qat-qat gənc şairlər gördüm ki, onların şeirlərindən böyük zövq aldım. Ramiz Rövşəni, Səlim Babulaoğlunu çox bəyə-nirəm. Səlim çox savadlı şairdir, yaxşı ədəbidir.

- Azərbaycan oxucusuna bir sözünüz, diləyiniz?

- Oxucuya bərabər şairlərimiz də diləyim budur ki, kaş elə bir əsər yarada bilək ki, onunla həm özümüzü, həm oxucumuzu zirvələrə apara bilək. Düşüncələrimizi tam təfsilatı, səmimiyyəti ilə oxucuya çatdıraq. Əgər bacarmasaq, bu, bizim zəifliyimizdir. Oxucunun könlünü ala, oxşaya bilək. Çünki onlar olmasa biz kimi ki?! Bizi şair edən oxuculardır.

Biz də "Ədalət" vaxtı'nın qonağına Vaxtın onunla həmişə ədalətli davranmasını arzu edirik.

Şəfiqə Şəfa